

Giá trị dân chủ Việt Nam: Sự pha trộn giữa truyền thống và hiện đại

Đỗ Thị Kim Hoa*

Nhận ngày 11 tháng 4 năm 2023. Chấp nhận đăng ngày 16 tháng 8 năm 2023.

Tóm tắt: Bài viết này¹ nghiên cứu về dân chủ ở Việt Nam với tư cách là một giá trị được định hình ở cả truyền thống và hiện đại. Bài viết tập trung vào các nội dung: *Thứ nhất*, khẳng định dân chủ là một giá trị; *Thứ hai*, truy tìm nguồn gốc giá trị dân chủ trong di sản văn hóa và chính trị của Việt Nam, trong đó nhấn mạnh vai trò dân là gốc của xã hội; *Thứ ba*, xem xét ảnh hưởng của giá trị dân chủ phương Tây đối với nền dân chủ Việt Nam; *Thứ tư*, đặc biệt nhấn mạnh rằng, dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam và Chủ tịch Hồ Chí Minh, dân chủ ở Việt Nam đã thấm đẫm giá trị đặc sắc của chủ nghĩa xã hội. Bài viết cho rằng, giá trị dân chủ Việt Nam đang tạo ra những cơ hội cũng như có những điểm trở ngại cho sự phát triển, đồng thời chỉ rõ những thuận lợi và khó khăn để thúc đẩy dân chủ ở Việt Nam.

Từ khóa: Dân chủ, truyền thống, hiện đại, giá trị, Việt Nam.

Phân loại ngành: Triết học

Abstract: This paper studies democracy in Vietnam as a value in how they are shaped by both tradition and modernity. The content of the article includes some sections. Firstly, it affirms democracy is a value. Secondly, it traces the origin of democratic values in Vietnam's cultural and political heritage, which emphasizes the role of the people as the root of society. Thirdly, it examines the influence of Western democratic values on Vietnamese democracy. Fourthly, it stresses that especially under the leadership of President Hồ Chí Minh and the Communist Party of Vietnam, democracy in Vietnam has been imbued in the special values of socialism. The author argues that the value of democracy of Vietnam is creating opportunities as well as obstacles for development, and at the same time, it points out the advantages and disadvantages of promoting democracy in Vietnam.

Keywords: Democracy, traditional, modern, value, Vietnam.

Subject classification: Philosophy

1. Mở đầu

Việt Nam có một lịch sử phát triển lâu dài, phong phú và đầy khó khăn. Lịch sử Việt Nam được định hình bởi các yếu tố truyền thống dân tộc và quá trình dựng nước, giữ nước qua các cuộc chiến tranh chống giặc ngoại xâm. Ngày nay, Việt Nam đang trải qua quá trình phát triển và chuyển đổi kinh tế quan trọng, nhưng cũng đang trần trở với những thách thức trong việc đẩy mạnh dân chủ.

Mặc dù người ta thường cho rằng, dân chủ là sản phẩm của phương Tây, và dân chủ ở Việt Nam có được là nhờ sự du nhập từ những yếu tố dân chủ phương Tây trong thời kỳ kháng chiến chống thực dân Pháp, nhưng đây là sự đơn giản hóa quá mức quá trình phát triển chính trị của Việt Nam. Trên thực tế, Việt Nam trong lịch sử phát triển, trong truyền thống dân tộc đã có yếu tố dân chủ bản địa xuất hiện ngay từ thời kỳ Hùng Vương đến triều đại Lý, Trần, Lê và sau này. Yếu tố dân chủ ở các triều đại này được thể hiện qua việc quản trị đại diện và sử dụng các hệ thống pháp luật để hòa giải các tranh chấp.

* Viện Triết học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

Email: hoatuanphuc@gmail.com

¹ Bài viết này được thực hiện dựa trên kết quả nghiên cứu của đề tài khoa học cấp Bộ: “Lý luận và thực tiễn xây dựng hệ giá trị quốc gia Việt Nam trong thời kỳ mới” do PGS.TS. Nguyễn Tài Đông làm chủ nhiệm.

Phương Tây cũng có những ảnh hưởng nhất định trong việc định hình nền dân chủ của Việt Nam. Việc Việt Nam áp dụng các nguyên tắc dân chủ phương Tây là một quá trình phức tạp với nhiều thách thức và lợi ích khác nhau. Tuy nhiên, các giá trị dân chủ ở Việt Nam không chỉ đơn giản là chịu ảnh hưởng của phương Tây, mà hơn thế nữa, dân chủ của Việt Nam thực sự được phát huy khi Chủ tịch Hồ Chí Minh kế thừa các yếu tố dân chủ trong truyền thống, cùng với các giá trị dân chủ phương Đông và phương Tây, Người chủ động phát triển nó trên nền tảng lý luận Mác - Lênin để *dân chủ* ấy mang dấu ấn đặc sắc của xã hội chủ nghĩa.

Trong những năm tháng đấu tranh giành độc lập dân tộc và công cuộc xây dựng đất nước tiến lên chủ nghĩa xã hội, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn coi trọng việc phát huy dân chủ. Ngay từ những năm tháng đầu tiên tìm đường cứu nước, trong bản *Yêu sách của nhân dân An Nam* gửi tới Hội nghị Vécxây (18/6/1919), Hồ Chí Minh đã xác định phải đòi được quyền tự do dân chủ cho người dân An Nam, tiếp đến khi Cách mạng tháng Tám thành công, trong bản *Tuyên ngôn độc lập* của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà, Người cũng đã nhấn mạnh đến việc xây dựng một nhà nước với chế độ dân chủ cộng hoà. Trong bản Hiến pháp năm 1946 cho đến bản Hiến pháp sửa đổi năm 1959 do Hồ Chí Minh soạn thảo, Người cũng luôn nhấn mạnh đến dân chủ và thực hành dân chủ. Có thể thấy, trong cả cuộc đời, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn coi trọng dân chủ và coi đó là “chìa khoá vạn năng có thể giải quyết mọi khó khăn” (Hồ Chí Minh, 2011, t.15: 325).

Trong công cuộc đổi mới đất nước, Đảng và Nhà nước ta cũng luôn quan tâm tới dân chủ và thực hành dân chủ ở Việt Nam, nhất là thực hiện dân chủ cơ sở. Ngay tại Đại hội Đảng Cộng sản lần thứ XIII, Đảng ta cũng bổ sung phương châm: “Dân biết, dân bàn, dân kiểm tra, dân giám sát và dân thụ hưởng” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2022: 173). Điều này chứng tỏ Đảng ta đã luôn nỗ lực không ngừng với việc thực thi dân chủ. Với mục tiêu xây dựng một nước Việt Nam “dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh” có thể thấy *dân chủ* là một trong những mục tiêu quan trọng trong tiến trình xây dựng và phát triển đất nước.

Rõ ràng, dân chủ được xem như một yếu tố tất yếu không thể thiếu trong công cuộc xây dựng và phát triển đất nước, nó là một trong những mục tiêu và động lực cho công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam.

2. Phương pháp nghiên cứu

Bài viết sử dụng phương pháp lịch sử và logic để phân tích những yếu tố dân chủ được hình thành từ truyền thống của dân tộc và kết hợp với những giá trị của nhân loại trong lịch sử và hiện tại, thấy được sự vận động của giá trị dân chủ trong truyền thống Việt Nam. Đồng thời, phương pháp nghiên cứu này cũng chỉ ra được logic diễn biến thực trạng tác động của hiện thực đối với việc hình thành giá trị dân chủ ở Việt Nam. Phương pháp phân tích và tổng hợp được sử dụng để làm rõ quan niệm khác nhau về giá trị, về dân chủ và quan niệm dân chủ là một giá trị; thấy được sức ảnh hưởng của giá trị dân chủ ở Việt Nam hiện nay. Ngoài ra, bài viết sử dụng một số phương pháp nghiên cứu nhằm tổng kết thực tiễn, chú trọng tính toàn diện, khách quan, tính phổ biến và đặc thù trong khi phân tích, đánh giá, bình luận.

3. Dân chủ là một giá trị

Để xem xét dân chủ với tư cách là một giá trị, trước hết chúng ta cần tìm hiểu thế nào là *giá trị*. Có thể hiểu *giá trị* đơn giản là cái gì đó có ích, có ý nghĩa đối với cá nhân, tổ chức, hay một cộng đồng quốc gia. Nguyễn Thị Như Quỳnh cho rằng: “Khi thảo luận về thuật ngữ “giá trị”, nó thường được coi là tốt, đúng, xứng đáng và quan trọng theo cá nhân. Tuy nhiên, giá trị không thể chỉ được hiểu như một sự trừu tượng” (Raths và cộng sự, 1966). Hill (1991) lập luận rằng, giá trị không chỉ là niềm tin hoặc/và cảm xúc. Ngoài ra, có mối quan hệ ở mức độ cao giữa các giá trị và hành vi. Halstead (1996) gợi ý rằng, các giá trị được sử dụng để chỉ dẫn chung cho hành động, dùng làm

tham khảo cho việc đưa ra lựa chọn hoặc tiếp cận hành vi. Theo Golden (2002), có ba yếu tố của giá trị: “các thành phần nhận thức, tình cảm và hành vi” (Golden, 2002: 5). Johnson (2010) khẳng định, đó là các giá trị ảnh hưởng đến cách chúng ta suy nghĩ, cảm nhận và hành xử. Giá trị gắn chặt với văn hóa và cộng đồng. Turkkahraman (2014) lập luận rằng, giá trị là được tạo ra một cách có văn hóa, liên quan đến bối cảnh mà chúng được phát triển và ban hành. Hơn nữa, các giá trị mang tính xã hội là tiêu chí điều chỉnh hành vi cá nhân. Tuy nhiên, các nền văn hóa khác nhau có các giá trị khác nhau và một số giá trị được coi tốt trong một nền văn hóa có thể xấu trong một nền văn hóa khác (Zajda, 2009) và ngược lại. Mặc dù có thể lập luận rằng, loài người chia sẻ những giá trị phổ quát (Golden, 2002), cũng có những giá trị riêng cho từng cá nhân, nhóm hoặc văn hóa (Singh, 2015). Do đó, bất kỳ sự hiểu biết nào về các giá trị được đưa vào trường học, tổ chức hoặc viện, cần phải được truy trở lại bối cảnh của cộng đồng và xã hội” (Nguyễn Thị Như Quỳnh, 2016: 32). Như vậy, một số tác giả cho rằng, giá trị mang tính đạo đức, nó định hướng hành vi con người, bởi cái gì có giá trị thì con người mong muốn hướng đến và đặt đó làm mục tiêu để phân biệt; cái gì là có giá trị tức cái đó đúng, tốt, có ích, có ý nghĩa. Cũng có tác giả cho rằng, giá trị là sản phẩm của của cộng đồng, của văn hoá bởi giá trị cần có sự thừa nhận của cộng đồng, giá trị mang tính phổ quát. *Nhìn chung, giá trị là cái cần, mong muốn có được và nó đúng, xứng đáng và có ý nghĩa. Cái có giá trị là cái vừa là mục tiêu vừa là động lực cho sự phát triển, đồng thời vừa là công cụ, phương tiện điều chỉnh hành vi của con người để hướng đến cái tốt đẹp hơn.*

Về cơ bản, *dân chủ* được định nghĩa bởi những cách khác nhau. Robert Longley xác định: “Một nền dân chủ là một hình thức chính phủ trao quyền cho người dân thực hiện quyền kiểm soát chính trị, hạn chế quyền lực của người đứng đầu nhà nước, cung cấp sự phân chia quyền lực giữa các thực thể chính phủ và đảm bảo bảo vệ các quyền tự nhiên và tự do dân sự” (Robert Longley, 2021). Ở một góc nhìn khác: “Dân chủ có nghĩa là sự hiện diện của một chính phủ đại diện thông qua bầu cử tự do và tuân thủ pháp luật; được nuôi dưỡng bởi một nền văn hoá chính trị biết chấp nhận những bất đồng công khai; và nền văn hoá ấy còn phải có năng lực yêu cầu chính phủ giải trình” (William Anthony Hay, 2005: 135). Ta có thể hiểu dân chủ mà ở đó luật pháp, chính sách và các chủ trương của một nhà nước cùng các thiết chế chính trị, kinh tế, văn hoá, xã hội được quyết định trực tiếp hoặc gián tiếp bởi người dân, mọi quyền lực thuộc về nhân dân. Việc duy trì dân chủ không thể chỉ dừng lại ở hiến pháp, pháp luật, hay định chế của thể chế, dân chủ phải được nuôi dưỡng bởi nền văn hoá dân chủ và được vun đắp bởi những con người dân chủ. Như vậy, ngoài khía cạnh dân chủ là một hiện thực chính trị, dạng thể chế nhà nước, dân chủ còn là một giá trị hiện thực. Bởi, dân chủ luôn chứa trong nó chủ nghĩa nhân đạo; sự tôn trọng quyền và lợi ích của con người; các giá trị nhân văn như: giải phóng giai cấp, giải phóng xã hội, giải phóng con người; lý tưởng về tự do, công bằng và bình đẳng là những yếu tố kết tinh trong dân chủ. Hơn nữa, dân chủ là cái mà con người hướng đến, là mục tiêu cũng là động lực thúc đẩy sự phát triển, dân chủ là phương tiện để điều chỉnh hành vi của cá nhân, tổ chức và cộng đồng.

Vậy có thể nói, dân chủ là một giá trị bởi nó là yếu tố có ích cho sự phát triển xã hội, như Hồ Chí Minh khẳng định: “Dân chủ là của quý báu nhất của nhân dân” (Hồ Chí Minh, 2011, t.10: 457). Hội đồng Liên Hợp Quốc cũng nhận định, *dân chủ* là giá trị cốt lõi của Liên Hợp Quốc.

4. Giá trị dân chủ Việt Nam từ truyền thống đến hiện đại

4.1. Những yếu tố dân chủ trong truyền thống

Quay trở lại vấn đề, giá trị dân chủ Việt Nam là sự kết tinh hồn dân tộc. Nó được tích lũy từ trong lịch sử phát triển của dân tộc. Giá trị dân chủ truyền thống Việt Nam đã từng được bàn đến khá nhiều, đặc biệt là trong những năm gần đây. Phan Huy Lê đã ra vấn đề này ngay từ khi Việt Nam chúng ta bắt đầu tiến hành công cuộc đổi mới. Theo Phan Huy Lê: “không thể phủ nhận được sự tồn tại một số tư tưởng và hình thức dân chủ nào đó trong đời sống xã hội và trong truyền thống

Việt Nam” (Phan Huy Lê, 1992: 29). Tuy những sử liệu hiện có rất khan hiếm và khó khăn cho việc chứng minh về sự tồn tại các yếu tố dân chủ trong truyền thống Việt Nam nhưng những gì còn sót lại vẫn cho ta thấy sự tồn tại ấy, không những thế, cùng với hành vi, tư tưởng, phong tục, tập quán, lối sống của người Việt, nó vẫn cho ta thấy một “bức tranh” thực về dân chủ trong truyền thống của chúng ta.

Những câu chuyện trong truyền thuyết của Việt Nam đã phản ánh một số yếu tố dân chủ trong đời sống chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội của nhân dân trước khi xuất hiện chế độ phong kiến trung ương tập quyền. Ví dụ, truyền thuyết về Lang Liêu cho thấy người Việt Nam không tuân theo hệ thống thứ bậc và dòng đích chặt chẽ như Trung Quốc. Sự tích Mai An Tiêm khắc họa vai trò, trách nhiệm của bề tôi trong việc điều hành kinh tế. Truyền thuyết về Chử Đồng Tử và công chúa Tiên Dung minh họa quyền tự do hôn nhân của người Việt. Tuy nhiên, hơn 1000 năm Bắc thuộc đã cản trở rất nhiều đến sự phát triển các yếu tố dân chủ này của Việt Nam. Mặc dù vậy, các phong trào đấu tranh chống lại sự áp bức dưới ách thống trị của các triều đại phong kiến Trung Quốc cũng thể hiện một số tư tưởng dân chủ trong nhân dân Việt Nam lúc bấy giờ.

Theo dòng chảy của lịch sử, chế độ phong kiến Việt Nam với những ảnh hưởng của các tư tưởng chính trị của Nho, Phật, Đạo cũng đã hình thành nên những tư tưởng dân chủ tiến bộ hơn trước. Nho giáo với tư tưởng đại đồng, hiếu học, trọng người hiền tài, lòng hiếu thảo, tôn trọng quyền lực và giáo dục đạo đức. Hệ thống pháp luật của đất nước cũng bị ảnh hưởng bởi tư tưởng công bằng và bình đẳng của Nho giáo, trong đó nhấn mạnh tầm quan trọng của việc khôi phục sự hài hòa xã hội và tránh xung đột. Phật giáo với lòng khoan dung, từ bi, hỷ xả cùng với đạo Lão vô vi là những yếu tố thúc đẩy dân chủ. Những yếu tố này thấm sâu vào trong tư tưởng, tâm lý, thói quen, tình cảm của người Việt, góp phần bồi đắp nên giá trị dân chủ Việt Nam.

Thời kỳ thiết lập chế độ phong kiến trung ương tập quyền ở Việt Nam tương đối ổn định, các triều đại cũng hiểu rõ mối quan hệ giữa lợi ích dân tộc và lợi ích vương triều. Hầu hết các đời vua đều nhận thấy vai trò quan trọng, to lớn, sống còn của nhân dân trong việc bảo vệ đất nước trước các mối đe dọa xâm lược thường xuyên từ phương Bắc. Từ hoàn cảnh canh giữ lãnh thổ quốc gia và dân tộc, họ sớm hình thành tư tưởng coi trọng dân, và áp dụng một hình thức dân chủ đối với nhân dân, đặc biệt là thời Lý, Trần và thời hậu Lê.

Triều đại nhà Lý, nổi tiếng với việc sử dụng hệ thống thi cử để tuyển chọn quan lại. Hệ thống này được thiết kế để đảm bảo rằng, những cá nhân tài năng được chọn vào các cơ quan công quyền, thay vì chỉ những người có xuất thân hoặc quan hệ quý tộc. Việc dời đô của Lý Công Uẩn cũng được xác định bởi “trên kính mệnh trời, dưới theo ý dân” (Lý Công Uẩn, 1010). Vương triều Lý coi ý dân là nhân tố quan trọng thứ hai sau ý trời trong mọi công việc điều hành chính trị của đất nước. Hơn nữa, một biểu hiện tinh thần dân chủ triều Lý chính là cho xây dựng ở kinh thành Thăng Long một tháp chuông để người dân có thể rung chuông đòi công lý cho những điều bất bình. Điều đó cho thấy *dân chủ* dường như đã được sử dụng như một phương tiện cho hoạt động cai trị của nhà Lý.

Triều đại nhà Trần trị vì từ năm 1225 đến năm 1400, đã thiết lập một hệ thống kỳ thi quốc gia để tuyển dụng các quan chức, thúc đẩy tư tưởng trọng dụng nhân tài trong chính quyền. Hơn nữa, trong giai đoạn này, tầm quan trọng của ý kiến nhân dân càng được đẩy cao với tư tưởng “phàm là bậc nhân quân, tất phải lấy ý muốn thiên hạ làm ý muốn của mình; lấy tâm lòng của thiên hạ làm tâm lòng của mình” (Viện Triết học, 2004: 12). Quan điểm thân dân của Trần Thái Tông được thể hiện như ông nói: “Trẫm muốn ra ngoài chơi để lắng nghe tiếng nói của dân, xem xét lòng dân, ngõ hầu biết được mọi khó khăn của công việc” (Viện Triết học, 2004: 10). Trần Quốc Tuấn coi “chúng chí thành thành” (ý chí của dân chúng là bức thành giữ nước), ông chủ trương khoan thư sức dân để làm kế sâu rễ bền. Thời nhà Trần, những việc như mở Hội nghị Diên Hồng để cùng với các bô lão bàn kế đánh giặc là những hình thức thể hiện đậm nét tính dân chủ.

Triều đại nhà Lê cai trị từ năm 1428 đến năm 1788, được biết đến với việc thiết lập một bộ luật pháp, Bộ luật Lê, quy định hành vi của các quan chức cũng như người dân. Bộ luật nhấn mạnh tầm quan trọng của công lý và sự công bằng, nó được sử dụng để hòa giải các tranh chấp và thúc đẩy sự hòa hợp xã hội. Mặc dù thời kỳ này có những ảnh hưởng mạnh mẽ của Nho gia với tính chất chuyên chế gay gắt và có thể mức độ dân chủ không được đẩy lên, nhưng yếu tố dân chủ vẫn được duy trì phần nào, không bị mất đi. Cụ thể, trong tư tưởng của Nguyễn Trãi, ông đã ví dân như nước, “phúc chu thủy tín dân do thủy” (thuyền bị lật mới biết sức dân như nước), với ông, “việc nhân nghĩa cốt ở yên dân” (*Bình Ngô đại cáo*) làm sao để “nơi thôn cùng xóm vắng không có tiếng oán hận sầu than”.

Nhà Mạc cai trị từ 1527 đến 1677, được biết đến với sự cai trị đại diện. Nhà Mạc thành lập hội đồng quan lại để cố vấn cho nhà vua, đồng thời họ cũng tham khảo ý kiến của các thủ lĩnh địa phương khi phải đưa ra những quyết định ảnh hưởng đến nhân dân. Những thực tiễn này phản ánh một hình thức quản trị có sự tham gia nhiều hơn của các thành phần, giúp người dân có tiếng nói trong quá trình ra quyết định.

Có thể nói, giá trị dân chủ của Việt Nam có nguồn gốc sâu xa trong lịch sử và văn hóa dân tộc. Các giá trị truyền thống của Việt Nam như: tôn trọng chính quyền, hòa hợp cộng đồng, tầm quan trọng của giáo dục, tất cả đều góp phần hình thành nên đặc trưng dân chủ của đất nước.

Có thể nói, qua các triều đại phong kiến Việt Nam, không thể phủ nhận sự tồn tại truyền thống dân chủ gắn liền với độc lập dân tộc và lợi ích các vương triều. Tuy nhiên, chúng ta cũng thấy rõ những yếu tố truyền thống dân chủ của Việt Nam chính ở cộng đồng nông thôn. Việt Nam là một nước phong kiến thuần nông, mang nặng tính cộng đồng, biểu hiện rõ nét nhất của tính dân chủ là chính quyền địa phương tự quản trong cộng đồng nông thôn. Nước tuy có vua nhưng “phép vua thua lệ làng”. Làng có hương ước riêng, được toàn thể dân làng đồng tình, tự nguyện tuân theo, vua không can thiệp vào lệ làng. Chính nền dân chủ địa phương này đã chống lại sự đồng hoá của Trung Quốc trong hơn 1000 năm Bắc thuộc. Nhưng cũng chính nền dân chủ địa phương này đã hạn chế rất nhiều quyền tự do cá nhân với tư cách là một thực thể độc lập thực sự.

Về chính trị, tư tưởng dân chủ trong cộng đồng nông thôn Việt Nam phát triển mạnh trong các cuộc đấu tranh xã hội chống bạo quyền, độc tài chuyên chế và ước mơ về một xã hội công bằng, vua hiền, dân thảo. Về kinh tế, chỉ có một yêu cầu nhỏ về bình đẳng tài sản, đó là tư tưởng phân chia lại của cải, lấy của người giàu chia cho người nghèo (tư tưởng này nổi bật nhất trong các cuộc khởi nghĩa của nông dân vào cuối thế kỷ XVIII, cụ thể là phong trào Tây Sơn), nhưng những đòi hỏi dân chủ trong kinh tế chưa mạnh mẽ, rõ ràng.

Trong thời kỳ thuộc địa nửa phong kiến, khi nền dân chủ tư sản đã hình thành, hệ thống dân chủ tiến bộ hơn đã được xây dựng trên thế giới, thì nước Việt Nam bị đè nén dưới hai tầng áp bức. Tuy nhiên, cùng với phong trào giải phóng dân tộc, dân chủ được khôi phục với những yếu tố dân chủ mới. Thực ra, nhờ các trí thức yêu nước Việt Nam mà tư tưởng dân chủ tư sản phần nào du nhập vào trong nước.

Nhìn chung, các giá trị dân chủ truyền thống của Việt Nam bắt nguồn từ các nguyên tắc trọng dụng nhân tài, công bằng và hài hòa xã hội. Những giá trị này đã được xã hội và chính trị Việt Nam đương đại kế thừa, đồng thời cung cấp một góc nhìn độc đáo về cách tiếp cận dân chủ của đất nước. Bằng cách phát huy những giá trị truyền thống này, Việt Nam có thể tiếp tục thúc đẩy một hệ thống dân chủ đáp ứng nhu cầu của người dân.

3.2. Sự ảnh hưởng của dân chủ phương Tây đến dân chủ Việt Nam

Từ những ngày đầu khi các giáo sĩ truyền giáo người Bồ Đào Nha đến Việt Nam vào giữa thế kỷ XVII (có những tư liệu ghi sớm hơn, tuy nhiên không có sự ảnh hưởng và mở rộng Thiên Chúa giáo ở Việt Nam thời kỳ đó), rồi đến chế độ thực dân cho đến ngày nay, phương Tây đã có tác động đáng kể đến bối cảnh chính trị và xã hội của Việt Nam, góp phần định hình nền dân chủ của Việt Nam qua từng thời kỳ.

Thứ nhất, thời Pháp thuộc và di sản của nó: Giữa thế kỷ XIX, người Pháp thiết lập một chính quyền thuộc địa được đặc trưng bởi sự cai trị độc đoán và đàn áp nhân dân An Nam một cách dã man. Mặc dù vậy, người Pháp cũng giới thiệu một số tư tưởng dân chủ phương Tây vào Việt Nam, bao gồm: khái niệm về quyền công dân và pháp quyền. Song, những ý tưởng này đã bị hạn chế trong thực tế, vì chính quyền thuộc địa Pháp phần lớn vẫn không chịu trách nhiệm đối với người dân Việt Nam. Họ thực hiện chính sách ngu dân để nhằm dễ cai trị. Tuy nhiên, bởi cần có những cơ sở hạ tầng cơ bản cho người Pháp ở Việt Nam cũng như những phần tử thân Pháp, người Pháp cũng du nhập vào Việt Nam những cơ sở giáo dục mới, có tác động đáng kể đến đời sống văn hóa và tri thức của đất nước. Các trường học và đại học kiểu phương Tây đã mang đến những ý tưởng và quan điểm mới cho Việt Nam, giúp đặt nền móng cho sự phát triển dân chủ trong tương lai của đất nước. Cũng vì thế, Hồ Chí Minh mới có những trăn trở với ba chữ “tự do, bình đẳng, bác ái” và quyết đi tìm ý nghĩa đằng sau ba chữ ấy.

Thứ hai, sau khi Việt Nam đánh bại Pháp và giành độc lập vào năm 1954, Việt Nam bị chia thành hai miền, miền Bắc đi theo con đường xã hội chủ nghĩa được hỗ trợ bởi Liên Xô và các nước xã hội chủ nghĩa, và miền Nam được hỗ trợ bởi Hoa Kỳ. Chính thời kỳ này, người Việt Nam coi dân chủ phương Tây như một nguồn cảm hứng. Miền Bắc Việt Nam, dưới sự lãnh đạo của Hồ Chí Minh, đã vận dụng linh hoạt các giá trị dân chủ phương Tây kết hợp với giá trị dân chủ xã hội chủ nghĩa. Còn ở miền Nam Việt Nam, các ý tưởng về tự do cá nhân, nhân quyền và chủ quyền phổ biến ngày càng có ảnh hưởng mạnh mẽ khi người dân tìm cách lật đổ chế độ độc tài miền Nam Việt Nam đang áp đặt lên họ.

Thứ ba, thời kỳ thống nhất và tiến lên chủ nghĩa xã hội: Sau khi Chiến tranh Lạnh kết thúc, Việt Nam bắt đầu áp dụng các nguyên tắc dân chủ phương Tây thể hiện ở việc đưa ra một bản Hiến pháp mới, nhấn mạnh các nguyên tắc dân chủ, quyền con người và pháp quyền. Việt Nam cũng bắt đầu áp dụng xây dựng các thể chế và thông lệ phương Tây, bao gồm một bộ máy tư pháp độc lập hơn, tự do báo chí và tự do lập hội nhiều hơn. Các tổ chức chính trị - xã hội, tổ chức phi chính phủ của đất nước bắt đầu phát triển, ủng hộ nhân quyền, dân chủ và công bằng xã hội.

Có thể nói, việc áp dụng các nguyên tắc dân chủ phương Tây đã mang lại cả lợi ích và thách thức cho Việt Nam. Một mặt, những nguyên tắc này đã giúp thúc đẩy tự do chính trị và công bằng xã hội. Các tổ chức chính trị - xã hội, các tổ chức phi chính phủ đã đóng một vai trò quan trọng trong việc thúc đẩy nhân quyền, giám sát các chính sách của chính phủ và ủng hộ cải cách dân chủ. Các phương tiện truyền thông của đất nước cũng trở nên đa dạng và độc lập hơn, điều này đã giúp thúc đẩy tính minh bạch và trách nhiệm giải trình cao hơn trong chính phủ.

Mặt khác, ảnh hưởng của phương Tây cũng mang đến một số thách thức. Một số nhà phê bình cho rằng: “các thiết chế dân chủ phương Tây đang áp đặt lên toàn cầu không hề bảo đảm để quyền lực thực sự thuộc về nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân” (Nguyễn Tuấn Anh, 2022). Dường như các nguyên tắc dân chủ phương Tây không phù hợp với truyền thống văn hóa và lịch sử của Việt Nam, như Larry Diamond ngụ ý rằng, những nỗ lực giới thiệu nền dân chủ phương Tây vào Việt Nam có thể dẫn đến bất ổn (Larry Diamond, 2008). Những người khác như William Case (2002), Thomas Carothers (2007), Stephen D. Krassner (1999) hay Hồ Ngọc Thắng chỉ ra khả năng: “nền dân chủ phương Tây đã bộc lộ các khiếm khuyết cốt tử” (Hồ Ngọc Thắng, 2015a) và đã tạo ra sự bất ổn và xung đột chính trị ở một số nước.

Có thể thấy, Việt Nam ít nhiều chịu ảnh hưởng bởi những giá trị dân chủ phương Tây, điều đó đã làm cho giá trị dân chủ Việt Nam thêm phong phú, giúp thúc đẩy tự do chính trị và công bằng xã hội nhiều hơn. Việc xây dựng giá trị dân chủ cần dựa trên những thành quả này, đồng thời tôn trọng các truyền thống lịch sử và văn hóa độc đáo vốn là nền tảng cho cách tiếp cận dân chủ của Việt Nam. Như vậy, cần thừa nhận những lợi ích và cả hạn chế trong sự ảnh hưởng từ giá trị dân chủ phương Tây, đồng thời tìm cách thúc đẩy các giá trị dân chủ theo cách đáp ứng nhu cầu của người dân Việt Nam.

Tóm lại, phương Tây đã có tác động đến giá trị dân chủ của Việt Nam, nhưng nó không phải là yếu tố duy nhất làm nên nét đặc trưng trong giá trị dân chủ của Việt Nam. Việt Nam có một lịch sử và nền văn hóa phong phú, đó chính là yếu tố cốt lõi giúp hình thành nên dân chủ của Việt Nam. Hơn nữa, Chủ tịch Hồ Chí Minh và Đảng Cộng sản Việt Nam đã làm nên nét đặc sắc, làm phong phú thêm giá trị dân chủ Việt Nam và biến nó thành giá trị phổ quát.

3.3. Giá trị dân chủ Việt Nam mang màu sắc xã hội chủ nghĩa

Sau khi cách mạng thành công, chúng ta bước vào công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội, các yếu tố dân chủ trong truyền thống vẫn là cơ sở để chúng ta xây dựng nền dân chủ xã hội chủ nghĩa.

Các giá trị dân chủ xã hội chủ nghĩa là một trong thành tố được pha trộn vào giá trị dân chủ của Việt Nam. Trên con đường đi lên chủ nghĩa xã hội, Việt Nam đã đạt được những thành tựu đáng tự hào. Trước tiên, đó là đời sống của người dân được cải thiện, người dân quan tâm nhiều hơn đến “ăn ngon, mặc đẹp” chứ không phải lo “ăn no, mặc ấm” như trước kia. Trình độ dân trí càng ngày càng được nâng cao, đủ điều kiện hội nhập quốc tế. An ninh, chính trị ổn định và hơn tất cả, người dân được tự do, dân chủ... Việt Nam có được những thành tựu như hôm nay, một phần chính là nhờ vào sự vận dụng sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh của Đảng Cộng sản Việt Nam. Đây cũng chính là yếu tố làm nên nét đặc trưng riêng của chủ nghĩa xã hội Việt Nam.

Trong những lý luận của Hồ Chí Minh về chủ nghĩa xã hội, dân chủ là một trong những yếu tố được Người quan tâm hàng đầu trong quá trình đấu tranh bảo vệ và xây dựng đất nước. Việc Việt Nam lấy chủ nghĩa xã hội làm hệ tư tưởng chính trị đã có tác động đáng kể đến cách tiếp cận dân chủ và quyền con người của Việt Nam. Trong khi chủ nghĩa xã hội nhấn mạnh tầm quan trọng của phúc lợi xã hội và bình đẳng kinh tế. Các giá trị dân chủ xã hội chủ nghĩa được phản ánh trong việc đất nước chú trọng đến các chương trình phúc lợi xã hội, chẳng hạn như giáo dục và chăm sóc sức khỏe cho người dân, đồng thời thúc đẩy tăng trưởng và phát triển kinh tế. Sự nhấn mạnh của chính phủ về tăng trưởng công bằng và phúc lợi xã hội phản ánh cam kết đối với các giá trị dân chủ xã hội chủ nghĩa.

4. Kết luận

Sự pha trộn giữa giá trị tốt đẹp của dân tộc, với tinh hoa văn hoá của phương Đông, phương Tây và xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam đương đại trong một giá trị dân chủ hội tụ những ưu điểm của cả truyền thống và hiện đại, mở ra *cơ hội để xây dựng một hệ thống chính trị toàn diện và nhạy bén hơn*. Nền dân chủ Việt Nam là cái nôi định hướng các bước đi tiếp theo của đất nước, các giá trị tự do, công bằng, đoàn kết, bao dung có thể phát huy để đáp ứng các nhu cầu và nguyện vọng của nhân dân. Từ đó, tạo nền tảng vững chắc cho sự phát triển dân chủ trong chính trị, kinh tế, và văn hoá, xã hội hiện nay. Tuy nhiên, vẫn còn một bộ phận người dân chưa hiểu thấu đáo hoặc hiểu sai lệch về quyền dân, do vậy họ những biểu hiện cho thấy sự nhận thức yếu kém về việc thực hành dân chủ, đó cũng chính là yếu tố cản trở đối với việc phát huy dân chủ cho người dân, và sự phát triển của đất nước. Việt Nam đã đạt được những bước tiến đáng kể trong việc tạo dựng giá trị dân chủ trong vài thập kỷ qua, nhưng vẫn còn nhiều thách thức cần được giải quyết. Đồng thời, cũng có những cơ hội được tạo ra để thúc đẩy dân chủ, đáp ứng yêu cầu của người dân, góp phần tạo nên sự phát triển chính trị và xã hội của đất nước.

Tài liệu tham khảo

Britannica. *The value of democracy*. <https://www.britannica.com/topic/democracy/The-value-of-democracy>
 Duy Linh. (15/8/2022). Vietnamese culture values and important factors. *Vietnamtrip*. <https://vietnamtrips.com/vietnamese-culture>

Đảng Cộng sản Việt Nam. (2022). *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*. t.1. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.

- Hồ Chí Minh toàn tập. (2011). t.10, 15. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.
- Hồ Ngọc Thắng. (7/9/2015a). Nền “dân chủ phương Tây” và sự khủng hoảng niềm tin. *Nhân dân online*. <https://nhandan.vn/nen-dan-chu-phuong-tay-va-su-khung-hoang-niem-tin-ky-1-post242022.html>
- Hồ Ngọc Thắng. (10/9/2015b). Nền “dân chủ phương Tây” và sự khủng hoảng niềm tin. *Nhân dân online*. <https://nhandan.vn/nen-dan-chu-phuong-tay-va-su-khung-hoang-niem-tin-tiep-theo-va-het-post242299.html>
- Khúc Thế Anh, Đặng Anh Vũ. (26/02/2018). Dân trí tài chính khu vực nông thôn Việt Nam. *Tạp chí Ngân hàng* (online). https://www.sbv.gov.vn/webcenter/portal/vi/menu/rm/apph/tcnh/tcnh_chitiet?leftWidth=20%25&showFooter=false&showHeader=false&dDocName=SBV329173&rightWidth=0%25¢erWidth=80%25&_afLoop=29951825257286466#%40%3F_afLoop%3D29951825257286466%26centerWidth%3D80%2525%26dDocName%3DSBV329173%26leftWidth%3D20%2525%26rightWidth%3D0%2525%26showFooter%3Dfalse%26showHeader%3Dfalse%26_adf.ctrl-state%3D7mdkg0bez_9
- Larry Diamond. (2008). *The Spirit of Democracy: The struggle to Build Free Societies Throughout the World*. Times Books.
- Lê Văn Phục. (20/12/2022). Cần nhận thức đúng về dân chủ ở Việt Nam hiện nay. *Trang thông tin điện tử Đảng bộ thành phố Đà Nẵng*. <https://dangbodanang.vn/hoatdongbanchidao35caccap/cannhanthucdungvedanchuovietnamhiennay/id/16861>
- Nguyễn Anh Tuấn. (7/3/2022). Xếp hạng dân chủ theo kiểu “Thầy bói xem voi”. *Báo điện tử Quân đội nhân dân*. <https://www.qdnd.vn/phong-chong-dien-bien-hoa-binh/xep-hang-dan-chu-theo-kieu-thay-boi-xem-voi-687991>
- Nguyễn Thị Như Quỳnh. (2016). The Vietnamese Values System: A Blend of Oriental, Western and Socialist Values. *International Education Studies*. Vol.9, No.12. Canadian Center of Sciences and Education Publishing. Microsoft Word - Layout-IES-p32 (ed.gov).
- Phan Huy Lê. (1992). Vấn đề dân chủ trong truyền thống Việt Nam. *Tạp chí Thông tin Lý luận*. Số 9.
- Phương Duy. (6/11/2015). “Dân chủ”, “nhân quyền” phương Tây - ít hay, nhiều dở. *Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng*. <http://hocvienchinhtribqp.edu.vn/index.php/dau-tranh-tren-linh-vuc-tu-tuong-van-hoa-bao-ve-va-phat-trien-chu-nghia-mac-lenin-tu-tuong-ho-chi-minh-quan-diem-duong-loi-cua-dang/dan-chu-nhan-quyen-phuong-tay-it-hay-nhieu-doe.html>
- PV. Thanh Hải. (12/10/2018). Nâng cao văn hoá chính trị của giới trẻ Việt Nam. *Cổng thông tin điện tử Quốc hội*. <https://quochoi.vn/UserControls/Publishing/News/BinhLuan/pFormPrint.aspx?UrlListProcess=/content/tintuc/Lists/News&ItemID=37583>
- Robert Longley. (21/01/2021). What Is Democracy? Definition and Examples. *ThoughtCo*. <https://www.thoughtco.com/democracy-definition-and-examples-5084624>
- Stephen D.Krasner. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton University Press.
- Dân vận online*. (10/7/2019). Tham nhũng vật làm mất lòng tin của dân với chính quyền. <http://danvan.vn/Home/Dien-dan/10269/Tham-nhung-vat-lam-mat-long-tin-cua-dan-voi-chinh-quyen>
- Thomas Carothers. (2007). *U.S Democracy Promotion During and After Bush*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Thu Hà. (6/6/2019). Xói mòn lòng tin của nhân dân. *Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam*. <https://dangcongsan.vn/xay-dung-dang/bai-2-xoi-mon-long-tin-cua-nhan-dan-524431.html>
- Viện Triết học. (2004). *Lịch sử tư tưởng Việt Nam - Văn tuyển*. t.2. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.
- Vũ Ngọc Hoàng. (2/6/2015). “Lợi ích nhóm” và “Chủ nghĩa tư bản thân hữu”. *Tạp chí Cộng sản*. <https://www.tapchicongsan.org.vn/en/nghien-cu/-/2018/33662/%E2%80%9Cloi-ich-nhom%E2%80%9D-va-%E2%80%9Cchu-nghia-tu-ban-than-huu%E2%80%9D---canh-bao-nguy-co.aspx>
- William Anthony Hay. (2005). What is Democracy? Liberal Institutions and Stability in Changing Societies. *Orbis*. Winter 2005. Vol.50, No.1.
- William Case. (2002). *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less*. Curzon Press.